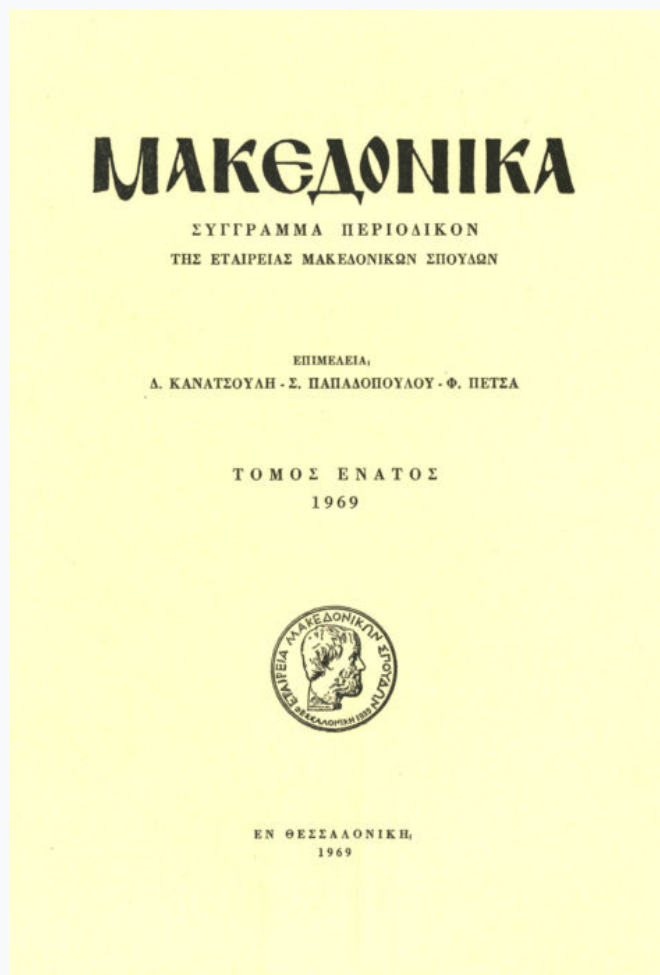

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Περίπτωσις πνευματικής επιδράσεως του Αγίου Όρους εις τον βαλκανικόν χώρον κατα τον 18ον αιώνα

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.1047](https://doi.org/10.12681/makedonika.1047)

Copyright © 2015, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1969). Περίπτωσις πνευματικής επιδράσεως του Αγίου Όρους εις τον βαλκανικόν χώρον κατα τον 18ον αιώνα. *Μακεδονικά*, 9, 278–294. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1047>

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΧΩΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ον ΑΙΩΝΑ

Τὸν 18ον αἰῶνα τρεῖς ἔνθερμοι ἀγωνισταὶ μὲ κέντρον τὸ "Ἅγιον Ὄρος, τὸ ἐκλεκτὸν αὐτὸ τμῆμα τῆς μακεδονικῆς γῆς, ἐνῶ ἀκόμη ἡ πατρὶς μας εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ πέλμα βαρβάρου κατακτητοῦ, ἐφρόντισαν τόσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν γειτονικῶν λαῶν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Κάτω Ρωσίας.

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι καταλείπουν μέγα ρεῦμα ἰδεῶν. Ἡ ἔλευσις τῶν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἀποτελεῖ σταθμὸν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον παρμένουν ὡς φάροι φωτίζοντες τοὺς ἐπιγινομένους.

Ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1749-1809), ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, Μητροπολίτης πρώην Κορινθίας (1731-1805) καὶ ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (1722/25-1805) τυγχάνουν ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἠργάσθησαν ἀόκνως ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως.

«Ὁ 18ος αἰὼν ἐν Ἀθῶ μοιάζει — κατὰ τὸν Κοσμᾶν Βλάχον¹ — εἰς πολλὰ μὲ τὸν 14ον, εἶναι δηλ. κρᾶμα, ὡς ἐκεῖνος, καταπτώσεων καὶ ἀνορθώσεων τῶν Μονῶν, παρακμῆς καὶ ἀνορθώσεως πνευματικῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ὁ 18ος αἰὼν μετέχει τοῦ ζόφου τοῦ προηγούμενου αὐτοῦ αἰῶνος καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ 19ου. Τὸ μοναχικὸν πνεῦμα, ὠθούμενον ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν 18ον γεννηθέντος πνεύματος τοῦ 19ου, προσπαθεῖ ψηλαφητῶς εἰς τὸ ἀμφίβολον ἔτι φῶς τοῦ ἀναφαινομένου λυκαυγοῦς νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ὁδὸν καὶ ν' ἀνασυνδέσῃ τὸ διὰ τῆς ἀμαθείας κοπὲν νῆμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα ἔτι ἀχλὺς τοῦ 17ου αἰῶνος καθέλκει αὐτὸ εἰς ματαιοσχόλους ἔριδας. Ὁπωσδήποτε, ἡ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα γεννηθεῖσα ἐν Ἀθῶ πνευματικὴ κίνησις ἔμελλε, θάττον ἢ βράδιον νὰ φέρῃ καρποὺς τιμιωτέρους ἢ ἐν ὁ σάλος τῆς 3ης δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος δὲν ἐσάρωνε τὸ πᾶν».

Ἰδοὺ, ἐν ὀλίγοις ἡ εἰκὼν τῆς ἐν Ἀθῶ καταστάσεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄς ἴδωμεν τί ἀκριβῶς συνέβη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Ἀγιώνυμον Πολιτείαν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι, πρὸ τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, τὸ

1. Κ. Βλάχου (Διακόνοῦ), Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἀθῶ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Ἐν Βόλῳ 1903, σ. 110.

ὁποῖον ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψουν οἱ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν χώραν μας πρῶτοι μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Ἐν ἄλλο τμήμα κατηρτισμένων ἀνδρῶν ἐξήρχετο ἐκ τῶν Ἱερῶν Μονῶν. Οὗτοι ἦσαν μαθηταὶ τῆς λεγομένης «Παραδοσιακῆς Σχολῆς». Ἐχοντες ὡς ὁδηγὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, δὲν ἤρρησαν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς τοὺς εἰς τὴν χώραν μας, ἐπιστρέφοντας «Δυτικούς».

Ἡ «Παραδοσιακὴ Σχολή» δὲν ἤρρησε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῶν Οὐμανιστικῶν τάσεων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ εὕρουν ὁπαδοὺς παρ' ἡμῖν.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν μετὰ τῶν «Σλαβοφίλων» (δηλαδή τῶν Παραδοσιακῶν) καὶ τῶν «Δυτικῶν» (δηλαδή τῶν ἐπιρρεπῶν πρὸς τὰς οὐμανιστικὰς τάσεις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης).

Οἱ Κολλυβάδες¹ (οὕτως ὠνόμασαν εἰρωνικῶς τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὑπὲρ τῆς Ὁρθόδοξου Παραδόσεως οἱ ἀντίπαλοί των), ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν.

Εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος οἱ Κολλυβάδες εἶχον ἀρχηγέτας τῶν τὸν Ὅσιον Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτην, τὸν ἱερομόναχον Ἀθανάσιον τὸν Πάριον καὶ τὸν ἐκτὸς τοῦ Ἀγίου Ὁρους διαβιῶντα Ἅγιον Μακάριον, Μητροπολίτην πρῶην Κορινθίας.

Ἡ φιλευθέρᾳ ὁμάς ἀντετάχθη εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν Κολλυβάδων. Ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐπῆλθε τὸ σκάνδαλον τοῦ διχασμοῦ.

Πρώτη ἀφορμὴ ἐδόθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Σκήτης τῆς Ἀγίας Ἀννης. Αὐξηθέντες οἱ μοναχοὶ τῆς Σκήτης ἀπεφάσισαν νὰ ἀνοικοδομήσουν μεγαλύτερον Ἱερὸν Ναόν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀνοικοδομήσεως (1754-

1. Βλ. βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος :

α. Κ. Κ. Παπουλίδης, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου (1749-1809), «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (Κωνσταντινουπόλεως) ἀριθμ. 551-554, 31/1/1962, 7/2/1962, 14/2/1962 καὶ 21/2/1962.

β. Κ. Κ. Παπουλίδης, Ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» ἀριθμ. 633-652, 28/8/1963, 6/2/1964.

γ. C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite (1749-1809), «Θεολογία» (Ἀθηνῶν) 2 (1966), σ. 294-313, 3 (1966), σ. 390-415, 4 (1966), σ. 576-590, 1 (1967), σ. 95-118, 2 (1967), σ. 301-313, καὶ ἀνάτυπον, Athènes 1967, σ. 102.

δ. C. Papoulidis, Le starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794), «Θεολογία» 1-2 (1968) σ. 231-240, καὶ ἀνάτυπον, Athènes 1968, σ. 14.

ε. Τὸ ἀνωτέρω μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανικὴν, El Starets Paissij Velitchkovskij, «Oriente Cristiano» (Madrid) 4 (1969), σ. 429-435.

στ. C. Papoulidis, Portée Oecuménique du renouveau monastique au XVIIIe s. dans l'Église Orthodoxe, «Balkan Studies» (Thessaloniki) 10/1 (1969), σ. 105-112.

1755) οἱ μοναχοὶ ἡργάζοντο χειρωνακτικῶς ἐπὶ 6 ἡμέρας. Τὸ Σάββατον ἔπρεπε — κα ν ο ν ι κ ῶ ς — νὰ τελοῦν τὰ μνημόσυνα τῶν κεκοιμημένων. Οἱ Ἀγιαννανεῖται μοναχοί, ἐπειδὴ τὸ Σάββατον διοργανοῦτο ἡ καθιερωμένη ἀγορὰ εἰς τὰς Καρυάς, μετέβαινον ἀμέσως μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν εἰς τὰς Καρυάς (ἡ ἀπόστασις δὲν εἶναι μικρά), διὰ τὰς ἐμπορικὰς ἀνάγκας τῆς Σκῆτης. Ἐπειδὴ ὁμοῦ κατὰ τὸν ἔρανον διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, ὁ κατάλογος τῶν κεκοιμημένων ἠῤῥαξε μεγάλως καὶ ἔφθασε τὰς 12.000 (ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀναγινώσκωνται !), οἱ Ἀγιαννανεῖται μοναχοὶ ἐσκέφθησαν ὅτι, τελοῦντες τὰ μνημόσυνα μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τοῦ Σαββάτου, δὲν εἶχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ τὴν μετάβασιν τῶν εἰς τὰς Καρυάς. Ὡς ἐκ τούτου ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὰ μνημόσυνα μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς καὶ τὸ Σάββατον, ἀμέσως μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν, νὰ ἀναχωροῦν διὰ τὰς Καρυάς.

Ἡ πρᾶξις αὕτη τῶν Ἀγιαννανιτῶν μοναχῶν ἐσκανδάλισε τὸν Καυσοκαλυβίτην Διάκονον Νεόφυτον, ὁ ὁποῖος, καθηγητὴς τότε μετὰ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως εἰς τὴν Ἀθωνιάδα, ἤρχισεν ἐναντίον τῶν Ἀγιαννανιτῶν μοναχῶν «δογματικὸν ἀγῶνα». Ὁ Καυσοκαλυβίτης Διάκονος Νεόφυτος εἶναι ὁ πρῶτος, ἐν χρόνῳ, Κολλυβάς (ἐξ οὗ καὶ εἰρωνικῶς ἡ ὀνομασία «Κ ο λ λ υ β ά δ ε ς», ὅτι ἡσχολοῦντο μόνον — διὰ τοὺς ἀντιπάλους τῶν — μὲ τὰ κόλλυβα). Ἐντὸς ὀλίγου ἐμφανίζονται ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὁ Ἅγιος Μακάριος, Μητροπολίτης πρῶν Κορινθίας, καὶ ἄλλοι.

Ἐτέρα ἀφορμὴ ἐδόθη τὸ 1785 ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περὶ τῆς Συχνῆς Θ. Μεταλήψεως βιβλίου (ἰδοὺ ὁ πλήρης τίτλος: «Ἐγχειρίδιον ἀνωμόμου τινὸς ἀποδεικτικὸν περὶ τοῦ ὅτι χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ συχνότερον νὰ μεταλαμβάνωσιν...», Ἐνετίησιν 1777). Τὸ 1785 ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ Δ' (1780-1785) κατεδίκασε συνοδικῶς τὸ βιβλίον, πληροφορηθεὶς τὰ καθέκαστα παρὰ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διότι δῆθεν ἐνέβαλλε διχονοίας καὶ σκάνδαλα. Τὴν καταδίκην ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Πατριάρχης Προκόπιος (1785-1789), ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' (1799-1801), ἥρε τὴν καταδίκην.

Συμπίπτει νὰ εἶναι τὰ αὐτὰ πρόσωπα Κολλυβάδες, τὰ ὁποῖα ὑποστηρίζουν τόσον τὴν τέλεσιν τῶν μνημοσύνων τὸ Σάββατον ὅσον καὶ τὴν συχνὴν Θ. Κοινωνίαν. Ἀλλωστε, τόσον ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ὅσον καὶ ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, εἰς τὰς «Ἀπολογίας» τῶν δὲν διαχωρίζουν τὰ δύο ἀνωτέρω θέματα.

1. Βλ. σχετικῶς :

- α. Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Ἐκθεσις εἴτ' οὖν ὁμολογία τῆς ἀληθοῦς καὶ Ὀρθοδόξου πίστεως, γινομένη ὑπὸ τῶν ἀδίκως διαβληθέντων ὡς καινοτόμων. Πρὸς θεο-

Ἐξετάζοντες ἀμερολήπτως τὰς δύο τάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον τὸν 18ον αἰῶνα ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα. Ὅσον καὶ ἂν ἐπέδρασεν ὁ οὐμανισμὸς τῆς Δύσεως εἰς τοὺς ἀντικολλυβάδες, ἐν τούτοις ἡ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ, ὡς συνέχεια τῆς βυζαντινῆς, εἶχε κληρονομήσει τὴν διχασμένην πνευματικὴν σκέψιν τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μὲν ἀντικολλυβάδες κατηγοροῦν τοὺς Κολλυβάδες ὡς «ἀγραμμάτους» καὶ «καθυστερημένους». Οἱ δὲ κολλυβάδες κατηγοροῦν τοὺς ἀντικολλυβάδες ὡς «καινοτόμους» καὶ «ἀσεβεῖς πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν». Ἀργότερον, τὸν 19ον αἰῶνα πλέον, ἡ διαμάχη αὕτη θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξύ ἀρχιμανδρίτου Θ. Φαρμακίδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Οἱ Κολλυβάδες ἐξήτουν, τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἄνοδον τοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν ἐννοεῖτο κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως λειτουργικῆς. Ἐξήτουν τὴν συχνὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας (ὡς π.χ. τὴν ἐπαναφορὰν τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων Δώρων τὸ ἐσπέρας), ἐξήτουν τὴν μελέτην τῶν Πατερικῶν κειμένων (ὡς τὴν ἀνάλυσιν κειμένων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐρμηνεῖαν Ἱερῶν Κανόνων καὶ ταῦτα εἰς τὴν νεοελληνικὴν πρὸς πλήρη κατανόησιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ). Οὕτω π.χ. διὰ τοὺς Κολλυβάδες, ἡ τέλεσις μνημοσύνων τὴν Κυριακὴν ἦτο γεγονὸς «ἀνοίκειον» καὶ «ἁμαρτιῶδες». Κατὰ τοὺς Κολλυβάδες προσέτι οἱ πιστοὶ ὀφείλουν νὰ μεταλαμβάνουν εἰς πᾶσαν ἑορταστικὴν λειτουργίαν. Οἱ ἀντικολλυβάδες ὅμως εἶχον σοβαροὺς λόγους ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων. Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (Κολλυβάς) ἀναφέρει ὅτι κατηγορήθη διότι «ἀθετοῦσε καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς καὶ διὰ τῶν ἱερῶν μερίδων τῶν ἐν τῇ Θ. Μετουσιώσει καὶ ἀπλῶς καὶ ὁσαδὴποτε ἐν διαφόροις καιροῖς εὐχεται ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ¹. Ἡ ἀνωτέρω κατηγορία ἦτο σοβαρά, ἀλλὰ, ἐνῶ οἱ Κολλυβάδες ἐξήτουν τὴν μὴ τέλεσιν τῶν μνημοσύνων τὴν Κυριακὴν, κατηγοροῦνται ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ὕπαρξιν τῶν μερίδων τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν Προσκομιδὴν.

Ἐτέρα κατηγορία, σχετικὴ πρὸς τὴν συχνὴν Θ. Κοινωνίαν, ὑπῆρξε καὶ ἡ σοβαροτέρα ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων. Οἱ Κολλυβάδες κατηγοροῦν-

φιλὴ πληροφορίαν τὸν σκανδαλιζομένων. («Ἐγὼ ὁ ἐν μοναχοῖς Ἀθανάσιος ἔγραψα καὶ στέρῳ 1774, Ἀπριλίῳ γ'»). ἐν P. O u s p e n s k i j, Ftoroe poutechestvie po Sf. Gore Afonskoe, μέρος δεῦτερον, Μόσχα 1880, σ. 485-495, καὶ

β. Νικολοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως ἦτοι ἀπολογία δικαιοτάτη κατὰ τῶν, ὅσοι (sic) ἀμαθῶς καὶ κακοβούλως ἐτόλμησαν παρεξηγεῖν καὶ διαβάλλειν Παραδόσεις τινὰς τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας. Καὶ ἄλλα τινὰ περὶ πίστεως ὑγιῆ καὶ Ὁρθόδοξα φρονήματα τοῦ αἰοδήμου διδασκάλου..., Ἐν Βενετίᾳ 1819, σ. 95.

1. Γ. Ι. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1872, σ. 132.

ταί ὅτι ἐκοινωνοῦν καθημερινῶς καί ὥς ἐκ τούτου ἐθεώρουν φθαρτὸν τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου «...ἀλλὰ τὸ χεῖριστον εἶναι — λέγει ὁ κατήγορός των ὁ Θεοδώρητος, προηγούμενος Λαυριώτης — τὸ νὰ κοινωνῶσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ ὅποτον ἔχει κεκριμένον ἰόν, τὸ διαλύεσθαι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθὼς καὶ ἡ λοιπὴ βρῶσις. "Ὅθεν καθὼς καθ' ἐκάστην ἂν μὴ φάγωμεν οὐ ζῶμεν, οὕτω καὶ ἂν μὴ κοινωνῶμεν καθ' ἐκάστην, οὐ σωζόμεθα...»¹. «Κοντὰ εἰς τὰς ἄλλας συκοφαντίας — ἀπαντᾷ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης — προσάπτουσι καὶ ταύτην καθ' ἡμῶν οἱ φιλολοῖδοροι ἀδελφοί, ἦγον ὅτι ἡμεῖς βαστάζομεν μέσα εἰς τὸν καμιλαύκιόν μας Ἄρτοφόριον μετὰ Ἁγίου Ἄρτου καὶ περιπατοῦντες εἰς τὸν δρόμον, εἰς ὅποιον μέρος θελήσωμεν, κατήμεθα καὶ μεταλαμβάνομεν. Ταύτας ἡμεῖς τὰς προφανεῖς συκοφαντίας, ὅταν ἠκούσαμεν πρώτην φοράν, ἐγελάσαμεν, μᾶλλον δὲ κατεγελάσαμεν τὴν ἐκεῖνον μισαδελφίαν· ἐπειδὴ ἡμεῖς ἂν δοκιμάσωμεν ἑαυτοὺς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, προετοιμαζόμεθα καὶ πηγαίνομεν εἰς Ναὸν Θεοῦ καὶ μεταλαμβάνομεν ὑπὸ τοῦ Ἱερέως...»². Οἱ ἀντικολλυβάδες ὁμῶς συνεχίζουσιν τὰς κατηγορίας καὶ αὐταὶ οὐδόλως ἦσαν ἐλαφραί. Ὁ πολὺς Θεοδώρητος, προηγούμενος Λαυριώτης, θέλει καὶ αἰρετικούς τοὺς Κολλυβάδες: «...καθὼς ἡ πλάνη τῶν Ρασκολνίκων ἐν τῇ Ρωσσίᾳ καὶ ὁμῶς ὁ ἀγὼν αὐτὸς ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἐλκύσωσιν πρὸς τὴν οἰκείαν δόξαν ὅλην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ αἵρέσεις...»³. Παρ' ὅλας τὰς κατηγορίας ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων — ἀντιπαρέρχομαι καὶ ὠρισμένας γελοίας, ὥς ἐκεῖνη π.χ. ὅτι Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἐδυσφῆμει τὸν Κύριον, ἐπειδὴ ἀνέφερε εἰς τὸ ἔργον του: «Τὰ πνευματικά Γυμνάσματα» ὅτι ὁ Κύριος, κατὰ τὴν ἐπίγειόν του ζωὴν, δὲν ἦτο ἄνευ ἐργασίας, ἀλλὰ ἦτο τέκτων τὸ ἐπάγγελμα⁴, ἐξ οὗ φαίνεται διὰ τοὺς ἀντικολλυβάδες ὅτι οἱ Κολλυβάδες ἦσαν καὶ «φραγμασόνου» — ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀνεγνώρισε τὸ ὀρθῶς σκέπτεσθαι καὶ πράττειν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, «...Ἡμεῖς ἅπαντες ὁμοφώνως κηρύττομεν αὐτὸν καὶ ὁμολογοῦμεν εὐσεβέστατον, καὶ ὀρθοδοξώτατον, καὶ τῶν δογμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τρόφιμον, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ κοινωφελῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποδεικνύεται, μέσα εἰς τὰ ὅποια οὐδὲν φρόνημα αἰρετικὸν περιέχεται...»⁵.

Ἄλλ' ἅς ἴδωμεν ποῖοι οἱ τρεῖς περὶ τὰ πάτρια ἀγωνισταί.

1. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), Κατάλογος Ἁγιορειτικῶν χειρογράφων, «Θεολογία» 16 (1938), σ. 351 κ.ε.

2. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως..., σ. 84

3. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), ἔ.α.

4. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Γυμνάσματα πνευματικά, ἐκδ. 4η, Βόλος 1950, μελέτη ΚΓ' (β), σ. 187-193.

5. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως..., σ. 47.

Ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος¹ (1722/25-1813), ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Κόστος τῆς Πάρου, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου Τούλιου. Ἀργότερον ἐγκαταλείπει τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα «Τούλιος» καὶ υπογράφει ὡς «Πάριος». Εἶχε διδασκάλους εἰς τὴν Σμύρνην τὸν Ἱερόθεον Βολισμᾶν, εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος τοὺς Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην καὶ Εὐγένιον Βούλγαριν καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸν Νικηφόρον Θεοτόκιν. Καρεῖς μοναχός, ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἀργότερον διεδέχθη τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν εἰς τὴν Σχολαρχίαν τῆς Σχολῆς ταύτης. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ «Κίνημα τῶν Κολλυβάδων». Κατηγορηθεὶς ὡς αἰρετικός, καθηρέθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1776-1781. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Γαβριὴλ Δ' (1780-1785) τὸν ἀπήλλαξε τῆς καθαιρέσεως, ἰδὼν ὅτι Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἔπese θῆμα συκοφαντιῶν. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐδίδαξε καὶ διηύθυνεν ἐπὶ δωδεκαετίαν τὸ «Ἑλληνομουσεῖον», τὸ ὅποιον ἦτο τὸ μόνον γυμνάσιον τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ 1781 ἀναλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ γυμνασίου τῆς Χίου, ἔνθα παραμένει μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ μαχητικώτατος ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως. Ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ καθαιρεθῇ ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν τάξεων, συκοφαντηθεὶς ὡς αἰρετικός, διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγῶνας του. Εἶναι γνωστός καὶ ὡς λογοτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμων, μὴ ἐγκαταλιπὼν τὸ ποιμαντικὸν του ἔργον. Ἐπιθυμεῖ τὴν ὑψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν συμπατριωτῶν του. Καταφέρεται κατὰ τῆς Εὐρώπης διὰ τὰ νέα φιλοσοφικά της συστήματα. Συγκεκριμένως κατὰ τοῦ Βολταιρισμοῦ καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ της. Ἐγραφε κάποτε: «Περὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας... Παραίνεις ὠφέλιμος πρὸς τοὺς ἀδασεῖς, τοὺς πέμποντας τοὺς υἱοὺς των εἰς τὴν Εὐρώπην». Ὡς Ὁρθόδοξοι, ἔλεγεν, ἔχομεν καὶ θύραθεν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας δίδουν λύσεις εἰς ὅλα τὰ φιλοσοφικά θέματα. Οἱ ἔχθροι τῶν Κολλυβάδων, μὴ διαθέτοντες ἱστορικὰ κριτήρια, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐρμηνεύσουν τόσον τὰς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως θέσεις, ὅσον καὶ τὸν «ἀντιλατινισμόν» καὶ «φιλοτουρκισμόν» του. Ἀς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ περὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου (διὰ τὸν «φιλοτουρκισμόν» τοῦ τελευταίου), ὅσον καὶ ἂν εὐσταθοῦν, προέρχονται κατὰ τοὺς παραδοσιακοὺς, ἐκ μέρους «καλβινίζοντος ἱατροφιλοσόφου». Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἀπέθανε χρεώστης λόγῳ τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ του. Ἠρνήθη τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ἐγραψεν ἔργα ἀπολογητικά, λειτουργιολογικά καὶ παιδαγωγικά. Εἰς 53 ἀνέρχονται τὰ ἐκ-

1. Βλ. σχετικῶς Κ. Κ. Παπουλίδη, Ὁ Ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 14/11/1962 καὶ C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite, ἑ.ἀ. (ἀνάτυπον), σ. 22-30, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

δοθέντα καὶ ἀνέκδοτα συγγράμματά του¹. Κατὰ τὸν Ρωμαιοκαθολικὸν Ἐπίσκοπον Louis Petit, ὁ Πάριος ὑπῆρξεν «ὁ πλέον διάσημος Ἕλλην τοῦ 18ου αἰῶνος μετὰ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν».

Ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς², Μητροπολίτης πρώην Κορινθίας, τυγχάνει γόνος παλαιᾶς οἰκογενείας, τῶν Νοταράδων, ἔλκων τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Οἱ πλέον γνωστοὶ τῆς οἰκογενείας του εἶναι Λουκάς ὁ Νοταρᾶς, ὁ τελευταῖος Μέγας Δοῦξ τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἅγιος Γεράσιμος (1509-1579), ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1641-1707), καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου, Χρύσανθος, Πατριάρχης καὶ οὗτος Ἱεροσολύμων. Ὁ Ἅγιος Μακάριος, κατὰ κόσμον Μιχαήλ, ἐγεννήθη εἰς Κόρινθον τὸ 1731 ἐκ τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Ἀναστασίας. Κατ' ἀρχὰς ἐκοινοβίασεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἱ. Μονὴν τῆς Πελοποννήσου, τὸ Μέγα Σπήλαιον. Τὸ 1765 εἰς ἡλικίαν 34 ἐτῶν χειροτονεῖται Μητροπολίτης Κορινθίας. Τὰ γεγονότα τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Πελοποννήσου τοῦ 1769 στεροῦν τὴν πόλιν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῆς.

Κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἀργότερον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τέλος εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ συνδέεται μετὰ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου. Καρπὸς τῆς συνεργασίας τῶν δύο τούτων Ἀγίων ἀνδρῶν εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ περιεχομένου τῆς «Φιλοκαλίας», τοῦ «Εὐεργετινοῦ», τῶν «Ἀπάντων τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου» καὶ ἡ συγγραφὴ τοῦ «Περὶ συχνῆς Θ. Μεταλήψεως βιβλίου».

Συνεχῶς κινεῖται εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Εἰς τὴν Χίον συνδέεται μετὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Ἐκ τῆς συνεργασίας τῶν ἔχοντων σήμερον τὴν «Ἐπιτομὴν, ἥτοι Συλλογὴν τῶν τῆς πίστεως Δογμάτων», τὰ «Συναξάρια ὅλων τῶν Κυριακῶν», τὸ «Νέον Λειωνάριον» καὶ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς «Χριστιανικῆς Ἀπολογίας».

Εἰς τὴν Σμύρνην φροντίζει διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Φιλοκαλίας. Εἰς τὴν Πάτμον ἐδίδαξεν ἐν τῇ Πατριάδι Σχολῇ.

Ἀπέθανεν ἐν Χίῳ, τὴν 16ην Ἀπριλίου 1805.

Δὲν ἀνεκρηγήθη ἐπισήμως εἰς ἄγιον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εὐσέβεια τῶν πιστῶν ὅμως τιμᾷ πολὺ τὴν μνήμην του. Ἑορτάζεται σήμερον εἰς τὴν Χίον, τὴν Σύρον, τὴν Ἱκαρίαν, τὴν Πάτμον καὶ τὴν Κόρινθον. Εἰς τὸ χωρίον Ἐλάτα τῆς Χίου ὑπάρχει καὶ Ἱ. Ναὸς πρὸς τιμὴν του.

1. Βλ. σχετικῶς D.T.C., I, μέρος δεύτερον, στ. 2189. Ἐξ ἄλλου τὰ ἐκδοθέντα, ὡς ἀνέκδοτα, συγγράμματα τοῦ Παρίου ὑπὸ τοῦ Κ. Δυοβουνιώτου τὸ 1938, εἶχον ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ P. Ouspenski j τὸ 1899. (Βλ. σχετικῶς C. Papoulidis, Nicodème L' Hagiorite, ἔ.ἀ., σ. 30, σημ. 98).

2. Κ. Κ. Παπουλίδη, Ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, Μητροπολίτης πρ. Κορινθίας (1731-1805), «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 21/11/1962 καὶ C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite κλπ., ἀνάτυπον, σ. 18-22, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ήτο υπόδειγμα Ίεράρχου. Συνεδύαζε πνευματικήν ικανότητα καὶ ἐπισημονικήν ἐργασίαν. Καίτοι πένης ὁ ἴδιος (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1766 εἶχεν 100 γρόσια τὸ ἔτος ὡς εἰσόδημα), ἦτο γνωστός διὰ τὴν φιланθρωπίαν του. Ἐβοήθησε φοιτητάς διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των.

Δὲν ἐτονίσθη ἀρκετὰ μέχρι σήμερον ἡ σημασία τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων. Ήτο ὁ ἐμψυχωτὴς τοῦ κινήματος.

Ἐκτὸς τῶν ὧσων ἔγραψε μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἔχομεν εἰσέτι τὴν «Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν» (μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικήν τῆς Κατηχήσεως τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος), τὴν «Συλλογὴν παραινέσεων καὶ ὑποδειγμάτων τῶν Ὁσίων Πατέρων ἡμῶν» τὸν «Βίον τοῦ Ἀγίου Χριστοδούλου» καὶ πλήθος ἀξιολόγων ἐπιστολῶν.

Ὁ ἱστορικὸς Ζαβίρας ἀναφέρει περὶ τῆς προσωπικότητός του: «Υπήρξεν εἰς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν δημοσίαις λειτουργίαις καὶ πολιτικαῖς διοικήσεσιν».

Ὁ Ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορίτης (1749-1809)¹, κατὰ κόσμον Μιχαὴλ Καλλιβοῦρτζης, ἀνεκηρύχθη εἰς ἅγιον ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸ 1955. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Σμύρνην παρὰ τῷ Ἱεροθέῳ Δενδρινῷ. Τὸ 1775 κείρεται μοναχὸς εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Όρους. Ήτο, τρόπον τινά, ὁ θεολόγος τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων. Χάρις εἰς τὰς ἀόκνους προσπάθειάς αὐτοῦ ἔχομεν σήμερον περὶ τὰ 25 ὀγκῶδη συγγράμματα, μεστὰ Ὁρθόδοξου πνευματικότητος, ἐν οἷς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν διὰ τὸν Ὁρθόδοξον μυστικισμόν τοῦ 18ου αἰῶνος «Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον». Τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου κατανέμονται εἰς α) Ἑρμηνευτικά, β) Κανονικά, γ) Ἀσκητικά — μυστικά — ἠθικά, δ) Ἀγιολογικά καὶ ε) Λειτουργιολογικά — Ὑμνολογικά². Ἐξ ἄλλου τὸ σύνολον τῶν ἐκδοθέντων καὶ ἀνεκδότων ἔργων αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἀριθμὸν 107 καὶ εἰς 112 τόμους³. Ὁ Ὁσιος Νικόδημος τυγχάνει ὁ πρῶτος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ, ἐρευνητὴς καὶ συγγραφεὺς, βάσει τῶν διαφόρων χειρογράφων, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Φροντίζει διὰ τὰς ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. Συγγράμματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ἔχουν μεταφρασθῇ εἰς τὴν τουρκικὴν, ρωσικὴν καὶ ρουμανικὴν γλῶσσαν.

1. Αὐτόθι, *passim*. — Βλ. ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου: Κ. Κ. Παπουλίδης, Ὁ ἡσυχασμὸς τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 5/12/1962 καὶ 12/12/1962 καὶ Κ. Κ. Παπουλίδης, Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 17/1/1962.

2. C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite, ἑ.ἀ., σ. 65-90.

Οί τρεῖς ἀνωτέρω ἀναφερθέντες ὅσοι ἄνδρες πιστεύουν ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγέννησις εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῆς πιστῆς τηρήσεως τῆς Παραδόσεως καὶ διὰ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ Ἑσυχασμοῦ, ἐνὸς ἡσυχασμοῦ δυναμένου νὰ ἐπιτευχθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς λειτουργικῆς ζωῆς. Γενικῶς εἶχε δίκαιον ὁ Ph. Meyer ὅταν ἔγραφε περὶ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ὅτι «ἐθεσε τὸν Ἑσυχασμὸν ἐπὶ νεωτέρων βάσεων»¹ (καὶ ἔγραφε ταῦτα ὁ Γερμανὸς ἐρευνητής), διότι Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐξήγησε, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἡσυχαστικῆς ζωῆς ἐντὸς τοῦ Κοινοβίου, τὴν συμφιλίωσιν τοῦ ἐρημικοῦ Ἑσυχασμοῦ μετὰ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς.

Τὴν αὐτὴν τάσιν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸν ἡσυχασμὸν τοῦ Ὁσίου Παΐσιου Βελτισκόφσκυ εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας καὶ τὴν Ρουμανίαν.

Ἐκτὸς τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἡσυχασμοῦ καὶ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, ὡς καὶ τῆς πατριστικῆς σκέψεως, πλῆθος θεμάτων, ἱκανῶν ὅπως μορφώσουν ἐκκλησιαστικῶς τὸν Ὀρθόδοξον κόσμον, ἀπασχόλησε τοὺς Κολλυβάδες εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῶν, ὡς τὸ τῶν Ἱερῶν Εἰκόνων, τοῦ Ἀφορισμοῦ, τοῦ Μικροῦ καὶ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, τῶν Τιμίων Δώρων, τοῦ Ἀντιδώρου, κλπ.

Τὸ Κίνημα τῶν Κολλυβάδων δὲν ἐγένετο δεκτὸν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν τόπον τῆς ἐμφανίσεώς του, τὸ Ἅγιον Ὄρος, παρ' ὅλην τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Διότι ὅταν οἱ ἀντικολλυβάδες ἐτέλουν π.χ. τὰ μνημόσυνα τὴν Κυριακὴν καὶ οἱ Κολλυβάδες ἐπέμενον ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ τελοῦνται τὸ Σάββατον, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ Πατριαρχικῶν Γραμμάτων, ὑπεστήριζεν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ τέλεισις μνημοσύνων καθ' οἷανδήποτε ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος². Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐκάστοτε κατευναστικαὶ ἐπεμβάσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δὲν προήρχοντο ἐκ τῆς πίστεως πρὸς τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐκ συγκαταβάσεως, διότι ἡ ἔρις εἰς τὴν Ἀθωικὴν Πολιτείαν εἰσῆλθεν εἰς κρίσιμον φάσιν καὶ ἀπητεῖτο πλέον ἢ χρῆσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας (ἂν καὶ καθηρέθησαν πολλοὶ) εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ὄχι ἡ χρῆσις τῆς ἀκριβείας.

Τὰς σκέψεις αὐτὰς περὶ «ἀκριβείας», «οἰκονομίας» καὶ «συγκαταβάσεως» τὰς δανείζεται καὶ ὁ ρώσος Ἐπίσκοπος καὶ κλέπτης ἀγιορειτικῶν

1. Ph. Meyer, Die Theologische literatur des Griechischen Kirche, 1899, σ. 19 κ.έ., παρὰ Β. Στεφανίδου, ἀρχμ., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1968, σ. 706-707.

2. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 668, Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894, σ. 229-231, καὶ P. Ouspenskij, Vtoroe poutechestvie po Sf. Gore Afonskoe, μέρος δεύτερον, Μόσχα 1880, σ. 481.

χειρογράφων Πορφύριος Ouspenskij ἐκ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Ἀπολογίας αὐτοῦ, ἐνθα καὶ παραπέμπει¹.

Μετὰ πολλὰς διαμάχας, πολλοὶ Κολλυβάδες ἐξωρίσθησαν. Μετέβησαν ἰδίως εἰς τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα². Τοιοιτοτρόπως ἐπετεύχθη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κολλυβάδων καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χώραν. Πολλοὶ γέροντες ἀσκοῦν μεγάλην ἐπίδρασιν, διὰ τῶν διαφόρων Ἱερῶν Μονῶν καὶ Σκητῶν τὰς ὁποίας ἰδρύουν. Ἐκ τῆς μοναστικῆς ταύτης ἐπιδράσεως ἔχομεν καὶ σήμερον ἐκκλησιαστικούς ἄνδρας, ἐν Ἑλλάδι, προερχομένους ἐξ εὐθείας γραμμῆς ἐκ τῶν Κολλυβάδων. Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι εἰς τοὺς Κολλυβάδες ὀφείλομεν τὴν ὑπαρξίν τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι, ἐκτὸς βεβαίως τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Οἱ Κολλυβάδες ἐπιδροῦν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας ὡς καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν διανοουμένων. Αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους διεδραμάτισαν τὸν αὐτὸν ρόλον τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν ἡ Ὀπτινα Πουστίνια εἰς τὴν ρωσικὴν σκέψιν τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα. Ἐπίδρασιν τῶν Κολλυβάδων ἐν Ἑλλάδι ἐδέχθησαν οἱ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης καὶ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης (ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκάρη καὶ μοναχός), ὡς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἐν τῇ Ρωσίᾳ οἱ Ντοστογιέφσκυ καὶ Γκόγκολ. Ἰδοὺ ἡ σκιαγραφία ἐνὸς κληρικοῦ κολλυβά, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Γεώργιος Βαλέτας: «Ἄπ' τὸν Διονύσιο... ὁ ὑποταχτικὸς Διαμαντῆς — ὁ πατήρ τοῦ λογοτέχνου Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη — πῆρε πολλὰ, εὐεργετήθηκε πολὺ. Ἐγκρατής, αὐστηρὸς, λιγόλογος, νηστευτής, φίλος τῆς τάξης καὶ τῆς αὐστηρῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παράδοσης — σ ω σ τ ὸ ς κ ο λ λ υ β ᾶ ς, ἀγρυπνιστής, πανηγυριστής, δοξολογητής, ἀφιλοχρήματος...»³.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἔχουν ἐπίδρασιν οἱ Κολλυβάδες. Ὡς ἄμεσον μὲν ἐπίδρασιν θὰ ἀναφέρωμεν τὴν παρουσίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν Κολλυβάδων εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας. Ὡς ἔμμεσον δὲ ἐπίδρασιν τὴν μεταβίβασιν τοῦ πνεύματος τῶν Κολλυβάδων διὰ τοῦ Σλάβου Στάρετς Παΐσιου Βελιτσκόφσκυ καὶ τῆς «Φιλοκαλίας», τόσον εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας ὅσον καὶ εἰς τὴν Κάτω Ρωσίαν.

Ὡς πληροφοριοδότην, διὰ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν, χρησιμοποιοῦμεν αὐτὸν τοῦτον τὸν Μητροπολίτην πρ. Κορινθίας Μακάριον. Εἰς τὴν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ περὶ τῆς συχνῆς Θ. Μεταλήψεως συγγράμματός του ἀναφέ-

1. P. O u s p e n s k i j, Opravdanja Istorij Afona, Πετρούπολις 1892, ὑπ' ἀριθμ. 75, σ. 965-966.

2. Κ. Β λ ᾱ χ ο υ (Δι α κ ὀ ν ο υ), ἔ.ἀ., σ. 108, καὶ Μ. Ι. Γ ε δ ε ῶ ν, Ὁ Ἄθως, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 152-153.

3. Γ. Β α λ ῆ τ α, Παπαδιαμάντης, ἡ ζωὴ, τὸ ἔργο, ἡ ἐποχὴ του, τ. 6ος, Ἀθήναι 1955, σ. 41.

ρεται ότι τὸ θέμα μετεφέρθη καὶ εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. «Πολλοὶ καὶ ἐμὲ ἐμέμφθησαν διὰ τὸν ἱερομόναχον, ὅστις ἐφημερεύει εἰς τὴν Κορώνην, πόλιν τῆς Τρανσυλβανίας, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παρὸν παροικῶ». Ὁ ἀναφερθεὶς ἱερομόναχος ἦτο Κολλυβάς καὶ μετελάμβανε δις ἡ καὶ περισσοτέρας φορὰς ἐβδομαδιαίως. Καὶ συνεχίζει ὁ Ἅγιος Μακάριος «Ἠρωτήθημεν καθήμενοι εἰς μίαν γωνίαν τοῦ Μπρασσόβου»¹.

Ἐτέραν πληροφορίαν ἀντλοῦμεν ἐκ τῶν ἐχθρῶν τῶν Κολλυβάδων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ προσωπικοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου, τοῦ Θεοδωρήτου, προηγούμενου Λαυριώτου «...ὅτι ὁ δεινὸς Νεόφυτος — πρόκειται περὶ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου — ἀρχηγὸς τοῦ τοιοῦτου σχίσματος, ἐφωράθη εἰς Δακίαν διάγων, ὅτι ἐβίασεν ἕναν ἄπλουν μοναχὸν λειτουργοῦντα τοῦ παρὰ χωρῆσαι αὐτῷ ὅλον τὸν Ἅγιον Ἄρτον μονονουχὶ κοινωνήσαι...»².

Ὑπάρχει ἔμμεσος ἐπίδρασις τῶν Κολλυβάδων εἰς τὸν Ὁσιον Παῖσιον τὸν Βελιτσκοφόσκυ. Μετὰ τὸ λαϊκιστικὸν ρεύμα, τὸ ὁποῖον ἐσάρωσε τὴν μοχλικὴν ζωὴν ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ Αἰκατερίνης Β', ἐμφανίζεται ὁ Στάρετς Παῖσιος. Ὑπάρχουν πολλὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν Κολλυβάδων καὶ αὐτοῦ. Δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἐκπλήξω τινὰ, ἐὰν ἀναφέρω ὅτι ὑπάρχουν κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ τοῦ Ὁσίου Παΐσιου Βελιτσκοφόσκυ. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι τὰ 4/5 τοῦ βιβλίου τοῦ Ὁσίου Παΐσιου, «Περὶ τῆς νοερᾶς ἡ ἐσωτερικῆς προσευχῆς» ἐνυπάρχουν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.

Ἄλλ' ὥς ἴδωμεν ἐν ὀλίγοις, ποῖος ὑπῆρξεν ὁ Στάρετς Παῖσιος Βελιτσκοφόσκυ³.

Ὁ Στάρετς Παῖσιος ἐγεννήθη τὸ 1722 ἐν Πολτάβα τῆς Οὐκρανίας. Ἐξέμαθε πρῶτα γράμματα εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς γενετείρας του. Ἀργότερον εἰσῆλθεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἐκκλησιαστικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Κιέβου, ἔνθα αἱ μυστικοασκητικαὶ τάσεις του καὶ ὁ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν διακαὴς του πόθος δὲν ἤρουν ἐκπλήρωσιν λόγῳ τῆς φιλορωμαιοκαθολικίζουσας τάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου.

Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἡ δικαιολογία τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου, διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Σχολῆς. Ἡ παραπομπὴ ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ προέρχεται ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας

1. [Ἀγίου Μακαρίου (Μητροπ. πρ. Κορινθίας)], Ἐγχειρίδιον ἀνωμένου τινὸς ἀποδεικτικὸν περὶ τοῦ ὅτι χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ συχνότερον νὰ μεταλαμβάνωσιν... Ἐνετίσιν 1777, παρὰ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, μοναχοῦ, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης... Ἀθῆναι 1959, σ. 30-31.

2. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), ἑ.ἀ.

3. Α. - Α. Ν. Ταχιάου, Ὁ Παῖσιος Βελιτσκοφόσκυ (1722-1794) καὶ ἡ ἀσκητικοφιλολογικὴ σχολή του, ἑκδ. Ε.Μ.Σ., Ι.Μ.Χ.Α. ὑπ' ἀριθμ. 73, Θεσσαλονίκη 1964, C. Παπουλίδης, Le Starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794), Extrait de «Theologie», Athènes 1968.

του : «Ὁ πρῶτος λόγος, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἐγκατέλειψα τὴν θύραθεν παιδείαν, εἶναι ἡ ἀμετάκλητος ἀπόφασίς μου νὰ γίνω μοναχός. Ἐπειδὴ δὲ φοβοῦμαι τὴν ἄγνωστον στιγμήν τοῦ θανάτου, ἐπιθυμῶ ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον νὰ μεταβῶ εἰς τοιοῦτον τόπον, ὅπου, Θεοῦ συνεργοῦντος, θὰ δυνηθῶ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου. Δεύτερον, διότι ἐκ τῆς θύραθεν παιδείας δὲν αἰσθάνομαι εἰς τὴν ψυχὴν μου οὐδεμίαν ὠφέλειαν, ἀκούω δὲ ἐν αὐτῇ συχνά-κις μνημονευομένων ἑλληνικῶν θεῶν καὶ θεαινῶν καὶ μύθων ποιητικῶν ἐμίσησα ἐξ ὅλης ψυχῆς τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν. Διότι ἔστω καὶ εἰς τὴν θύραθεν παιδείαν, ἐὰν οἱ διδάσκαλοι ἐχρησιμοποιοῦν τοὺς λόγους τῶν θεοφόρων τῆς Ἐκκλησίας ἁγίων διδασκάλων, τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκόντων τὸν πνευματικὸν λόγον, τότε μεγίστης ὠφελείας ἐκ τοῦ πνευματικοῦ λόγου καὶ ἐν τῇ θύραθεν εἰσέτι παιδεῖα θὰ ἡξιοῦντο οἱ μαθηταί. Ἄλλ' ὅπως ἐγράφη εἰς τὸ Πνευματικὸν Ἀλφάβητον — πρόκειται περὶ θρησκευτικοῦ βιβλίου τῆς ἐποχῆς — «σήμερον οὐχὶ ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων διδάσκονται, τοῦτου δ' ἔνεκα ἐντελῶς ἐτυφλώθησαν ἐκ τοῦ ψεύδους καὶ ἐπλανήθησαν ἐκ τοῦ ὀρθοῦ δρόμου ἐν τῷ νοῖ αὐτῶν καὶ διδάσκονται λόγους μόνον νὰ ἀποστηθίζουν. Ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἔχουν σκότος καὶ ζόφον, ἅπαντα ἡ σοφία των εὐρίσκεται εἰς τὴν γλῶσσάν των». Οὕτω κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην, ἐκ τοιαύτης μαθήσεως δὲν δημιουργεῖται εἰς τὴν ψυχὴν μου ὠφέλεια, ὥς ἐκ τούτου δὲ φοβούμενος μήπως ἐξ αὐτῆς, ὥς καὶ εἰς πολλοὺς συνέβη, περιπέσω εἰς διαφθοράν τοῦ νοός, τὴν ἐγκατέλειψα. Τρίτη δὲ αἰτία εἶναι οἱ ὀρώμενοι καρποὶ τῆς τοιαύτης μαθήσεως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, τὰ ὅποια, ὥς κοσμικοὶ τινες ἀξιώματούχοι, διαβιοῦν ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ δόξῃ καὶ ἐν πάσῃ τῇ τοῦ σώματος ἀναπαύσει, διὰ πολυτιμοτάτων ἐνδυμάτων κεκοσμημένα καὶ ἐπὶ καλῶς ἐκλελεγμένων ἀλόγων καὶ λαμπροτάτων ἀμαξῶν ταξιθεύοντα. Οὐχὶ κρίνων τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα, λέγω ταῦτα· μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τρέμων μήπως καὶ ἐγώ, φοιτήσας ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ διδασκθεὶς τὴν θύραθεν σοφίαν, γενόμενος δὲ καὶ μοναχός, οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς ψυχῆς μου, ἀλλὰ εἰς μεγαλύτερον ζόφον περιέλθω, πεσὼν εἰς πάντα τὰ ψυχικά καὶ σωματικά πάθη. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἐγκατέλειψα τὴν θύραθεν παιδείαν»¹.

Ὁ Παῖσιος, μετὰ περιπλάνησιν πρὸς ἐξεύρεσιν πνευματικοῦ πατρός, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἀσκητεύσῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

Εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ ἀσκητισμοῦ παρέμεινεν ὁ Παῖσιος ἐπὶ 17 ἔτη (1746-

1. Α. - Α. Ν. Ταχιάου, ἔ.α., σ. 25-26.

1763). Φύσις ρέπουσα πρὸς τὸν ἐρημιτισμὸν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐνδιεφέρθη κυρίως διὰ τὰ χειρόγραφα τῆς μυστικῆς θεολογίας. Ἀργότερον, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, — ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν ὁ ἡγούμενος τῶν μονῶν τοῦ Secu καὶ τοῦ Neamtu — εἶχε μετ' αὐτοῦ πλῆθος μεταφρασμένων χειρογράφων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Τὸ «παράδοξον» εἶναι ὅτι ὁ Παῖσιος δὲν ἐκδίδει τὰ κείμενα αὐτά, διότι ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν μυστικὴν θεολογίαν καὶ τὸν ἡσυχασμὸν. Περὶ τὰ 20 ἔτη τὰ κείμενα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ ἐντύφλημα τῶν μοναχῶν οἱ ὅποιοι μετενάστευσαν ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους — μετὰ τοῦ Παΐσιου — εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας τὸ 1763. Τὸ λαϊκιστικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔπνεεν εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν ἐπέτρεπε τὴν παρουσίαν κειμένων περὶ τῆς νοερᾶς προσευχῆς.

Ἡ παρουσίαις ὅμως τῆς «Φιλοκαλίας», εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, παρέχεται ὡς καλὴ εὐκαιρία διὰ μίαν μετάφρασιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ συμβολὴ τοῦ Σλάβου Στάρετς Παΐσιου, ὅτι ἐγνώρισε τὸ ἔργον τῶν Κολλυβάδων εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον¹.

Ἡ ἑλληνικὴ «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ, «διὰ δαπάνης τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου», «παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι» τὸ 1782, καὶ εἶχεν ὡς πλήρη τίτλον: «Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν Ἀγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, ἐν ᾧ, διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας, ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται». Ἐξεδόθη διὰ δευτέραν φοράν ἐν Ἀθήναις τὸ 1893 καὶ διὰ τρίτην, εἰς 5 πλέον τόμους, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957 καὶ ἐντεῦθεν. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν πρώτην ἐκδοσὶν αὐτῆς, ἡ «Φιλοκαλία» μετεφράσθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν, ὡς ἀνεφέρθη, ὑπὸ τοῦ Στάρετς Παΐσιου Βελιτσκόφσκυ. Τὸ ἔργον ἐκυκλοφόρησεν ὑπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα «Ντομπροτολιούμπε», ἐν Πετρούπολει τὸ 1793. Ἐκ τῶν 36 κεφαλαίων τῆς ἑλληνικῆς «Φιλοκαλίας» ὁ Στάρετς Παῖσιος μετέφρασε μόνον 15. Ἐπηκολούθησαν πολλαὶ ἐκδόσεις καὶ ἐπανεκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν. Ἀνεφέρομεν ἐνταῦθα, καὶ χάριν συντομίας μόνον, ἐκείνην τοῦ Ἐπισκόπου Κοστρώμα Ἰγνατίου Μπριαντσανίνωφ (1807-1867) καὶ ἐκείνην τοῦ Ἐπισκόπου Ταμπώφ Θεοφάνους Γκόβορωφ τοῦ ἐπονομαζομένου: Ἐγκλείστου (1815-1894).

Ἀξιόλογος τυγχάνει ἡ εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν μετάφρασις τῆς «Φιλοκαλίας». Τὴν μετάφρασιν αὐτὴν ἀνέλαβε νὰ παρουσιάσῃ ὁ ἱερεὺς Δη-

1. J. Meyendorff, Saint Gregoire Palamas et la mystique orthodoxe, Paris (Seuil) 1959, pp. 148, 161, P. Kovalevské, Saint Serge et la spiritualité Russe, Paris (Seuil) 1958, p. 146, καὶ B. Bobrinský, Histoire du monachisme orthodoxe après le VIe siècle, «Contacts» (Paris), 30 (1960), p. 87.

μήτριος Στανιλόε, καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βουκουρεστίου, γνωστός διὰ τὰς περὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ἐργασίας αὐτοῦ, ἔχων ὡς βάσιν τὴν δευτέραν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔκδοσιν τῆς «Φιλοκαλίας». Τὸ ἔργον ἐπρόκειτο νὰ παρουσιασθῇ εἰς σειρὰν τόμων, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τέσσαρες εἶδον τὸ φῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1946-1948, διότι ὁ ἱερεὺς καὶ καθηγητῆς πανεπιστημίου Δημήτριος Στανιλόε ἐθυσιάσθη εἰς τὸν βωμὸν τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας!

Ἡ εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν μετάφρασις μέρους τῆς «Φιλοκαλίας» εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ρωσικὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐπισκόπου Θεοφάνους¹.

Ἡ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν μετάφρασις μέρους τῆς «Φιλοκαλίας» εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ἑλληνικὴν ἔκδοσιν τῆς Βενετίας (1782) καὶ τῶν Ἀθηνῶν (1893)².

Ἡ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἔκδοσις τῆς «Φιλοκαλίας» εἶναι μετάφρασις τῆς μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν³.

Σήμερον ὅμως εἴμεθα πλεόν εὐτυχεῖς τῶν Ἑλλήνων θεολόγων τοῦ 17ου, 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, διότι ζῶμεν εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν κείμενα νηπτικῶν πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δηλ. «Ἡ Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν», βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ εἰς τὴν ἰσπανικὴν γλῶσσαν!⁴

Ὁ Στάρετς Παῖσιος Βελισκόφσκυ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1794 εἰς ἡλικίαν 72 ἐτῶν. «Ἡ συμβολὴ τοῦ Παΐσιου — γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ καθηγητῆς Ἀντώνιος - Αἰμίλιος Ταχιάος — καὶ τῆς μολδοσλαβικῆς σχολῆς αὐτοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ρουμανικῶν χωρῶν ἔγκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ καθερῶς πατερικοῦ ἀσκητικοῦ καὶ μυστικοῦ πνεύματος καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεωρητικοῦ στοιχείου εἰς τὸν μοναχισμόν»⁵.

Ἡ ἐποχὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἀσχολούμεθα τυγχάνει ἐποχὴ πλουσίας παρου-

1. E. Kadloubovsky - G. E. H. Palmer, Writings from the Philocalia on Prayer of the Hart, translated by..., London (Faber and Faber Ltd) 1951, καὶ T ὦ ν α ὕ τ ὦ ν, Early Fathers from the Philocalia, London (Faber and Faber Ltd) 1954.

2. J. Gouillard, Petite Philocalie de la Prière du Cœur, traduite et présentée par... Paris (Cahiers du Sud) 1953.

3. J. Gouillard, Kleine Philocalie zum Gebet des Herzens, Herausgegeben von... Zürich (Thomas Verlag) 1957.

4. M. Dietz, Textos de Espiritualidad Oriental, Madrid (Rialp) 1960 — Βλ. καὶ Κ. Κ. Παπουλίδη, Αἱ ἐκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Εὐεργετινοῦ», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 6/6/1962, τοῦ αὐτοῦ, Μαρτυρία περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Φιλοκαλίας», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 4/7/1962, τοῦ αὐτοῦ, Αἱ μεταφράσεις τῆς «Φιλοκαλίας», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 11/17/1962.

5. A. - A. Ν. Ταχιάου, ἔ.ἀ., σ. 66.

σίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας. Ἄλλωστε καὶ ὁ Στάρετς Παῖσιος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη τὴν ἀξίαν τῶν μεταφράσεων τῶν ἀσκητικῶν κειμένων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ὄχι διὰ τῆς λατινικῆς, βουλγαρικῆς ἢ σερβικῆς γλώσσης¹.

Κατὰ τὴν γνώμην μου σφάλεται καὶ ἓνας Ν. Ιοργα, ὅταν ὑποστηρίξῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠθέλησαν, τὸν 18ον αἰῶνα, νὰ μεταβάλουν τὰς Ρουμανικὰς Χώρας εἰς μίαν δευτέραν Ἑλλάδα, διότι «Ἄλλο πράγμα τὸ «ἐξελληνίζει» καὶ ἄλλο τὸ «μεταλαμπαδεύω τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό»². Οἱ βόρειοι γείτονές μας, δυστυχῶς, δὲν διαχωρίζουν τὰ πράγματα ὡς ταῦτα ἔχουν.

Ἴδου τί γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ Ν. Ιοργα περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα: «Οἱ Ἕλληνες οἱ ὅποιοι ἐπίστευον ὅτι γνωρίζουν τὴν εὐπειθῆ καὶ ἀγόγγυστον ψυχολογίαν τῶν τροφίμων αὐτῶν τῶν Β(α)λᾶχων, ἐφαντάζοντο ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν κατάστασιν ταύτην πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐθνικῶν τῶν σκοπῶν. Ἐδωσαν χαρακτῆρα ἀπολύτως ἑλληνικὸν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ἰασίου καὶ ιδίως εἰς ἐκείνην τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐκολάκευον τὴν ἀριστοκρατίαν, ἣ ὁποία προετίμα κατὰ τὰς συζητήσεις τὴν κομψότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, οὐχ ἤττον καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐσκέφθησαν ἄλλωστε (οἱ Ἕλληνες) νὰ καταστήσουν τὴν πρωτεύουσάν τῆς Β(α)λαχίας Νέας Ἀθήνας τοῦ μέχρις τῶν Καρπαθίων Ἑλληνισμοῦ. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀπέτυχον παντελῶς»³.

Οὕτε ὁ Στάρετς Παῖσιος Βελιτσκόφσκυ, ἀλλὰ οὕτε καὶ οἱ τρεῖς ἀναφερθέντες Ἕλληνες Κολλυβάδες εἶχον νὰ ἐπιλύσουν προβλήματα ἐθνισμοῦ.

Παρεξηγήθησαν οἱ Κολλυβάδες ὑπὸ τῶν συγχρόνων τῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν σημερινῶν εἰσέτι μελετητῶν.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι πολλοὶ τῶν σημερινῶν κριτῶν τῶν εἴτε εὐρίσκονται εἰς τὴν παράταξιν τῶν «οὐμανιστῶν» εἴτε δὲν κατέχουν καλῶς τὸ θέμα καὶ πάντα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ κριταὶ τῶν Κολλυβάδων χρησιμοποιοῦν ἐνίοτε καὶ παραπομπὰς ἐκ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὅστις ἔψεξε τὸν «φιλοτουρκισμόν» τοῦ ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Λησμονοῦν τὰς θέσεις τοῦ παλαμισμού ἐπὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ

1. C. Papoulidis, Le Starets Paissij Velitchkovskij ἑ.ἀ., σ. 12.

2. Κ. Κ. Παπουλίδη, Ἡρωικὲς προσωπικότητες τῆς Ἐκκλησίας στὴν ὑπηρεσία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (διάλεξις), ἐκδ. Ε.Μ.Σ., Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 20, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 11.

3. Ν. Iorga, Histoire des Roumains et leur civilisation, Paris (Paulin) 1920, p. 237.

καὶ γενικῶς λησμονοῦν τὴν ψυχολογίαν ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ὃ ὁποῖος ἐπανελάμβανεν τό :

«Κάλλιο Μουεζίνη στὴν Ἀγιά - Σοφιά, παρὰ τὴν Τιάρα τοῦ Πάπα».

Σήμερον ἐν Ἑλλάδι πολλοὶ ἀγαποῦν νὰ ἀναφέρωνται εἰς τοὺς Κολλυβάδες. Κατὰ τὴν γνώμην μου οὐδὲν θρησκευτικὸν κίνημα εἰς τὴν Νεωτέραν Ἑλλάδα ἐφρόντισε νὰ συνεχίσῃ τὴν θρησκευτικὴν γραμμὴν τῶν κολλυβάδων. Οἱ λέγοντες ὅτι εἶναι συνεχισταὶ τῶν Κολλυβάδων καὶ γενικῶς τῆς γραμμῆς αὐτῶν δὲν ἔχουν Θεολογίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς θεολογικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐκδόσεις, δυστυχῶς, ἀρκοῦνται εἰς ἐπανεκδόσεις.

Παραξηγήθησαν οἱ Κολλυβάδες πολὺ ἀδίκως. Οἱ διάφοροι ἐρευνηταὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξετάσουν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς παραδοσιακῆς γραμμῆς. Ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν οἱ Κολλυβάδες. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι ὑπάρχει Θεολογία τῆς Ἱστορίας. Εἰς τὸ κινούμενον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, μία ὁμὰς ἀνδρῶν πιστῶν εἰς τὴν Παράδοσιν ἐφρόντισε νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν καθήκοντά των ὡς καὶ νὰ τοὺς προετοιμάσῃ πνευματικῶς. Ἡ πνευματικὴ αὕτη ἀφύπνησις ἔσχε πλεῖστα ὅσα ὀφέλη καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Ἐὰν πολλὰς φορὰς δὲν εἶχον οἱ Κολλυβάδες τὰ ἀπαραιτήτα διὰ τὸν ἀγῶνα ὅπλα (ἀπαραίτητος μόρφωσις, θεολογικὰ πλάισια), δὲν πρέπει, ἀβασανίστως, νὰ τοὺς κατηγοροῦμεν ὡς... ἀγραμμάτους.

Εἰδικῶς διὰ τὸν ὅσιον Νικοδήμον καὶ διὰ τὸ προσφερθὲν ὑπ' Αὐτοῦ ἔργον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεΐᾳ τοῦ 18ου αἰῶνος, κρίνω σκόπιμον νὰ ἀναφέρω μέρος ἐπιστολῆς ἀποσταλείσης ἐκ μέρους τοῦ μαρτυρικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε', πρὸς τὸν Ὅσιον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως μίας μελέτης Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου : «Γίγνωσκε οὖν, ἀγαπητέ, ὅτι ἐκ τῆς θεωρίας καὶ μελέτης τούτων, ἡμεῖς μὲν ὠφελήθημεν, τὴν δὲ λογίότητά σου ἐμακαρίσαμεν διὰ τε τὴν δοθεῖσαν σοι Χάριν παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον, ὃν καταβάλλεις εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν»¹.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

1. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Κῆπος Χαρίτων, Βενετία 1919, σ. ε'.

RÉSUMÉ

Constantin Papoulidis, Influence spirituelle athonite aux Balkans au XVIIIe siècle.

L' auteur examine la vie et l' œuvre de Nicodème L' Hagiorite (1749-1809), canonisé par le Patriarchat de Constantinople en 1955, qui œuvra avec ses amis Mgr Macaire de Corinthe (1731-1805) et Athanase de Paros (1723-1813) à la renaissance spirituelle athonite du XVIIIe siècle.

L' auteur localise le mouvement dit «des Kollyvistes» au XVIIIe et XIXe siècle et constate que les «Kollyvistes» ont exercé leur influence en dehors de la Grèce, surtout dans les Pays Slaves par l'intermédiaire de Starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794).